

колись проживали на території України. Дослідження цієї системи через подачу, збереження зразків у творах сучасних майстрів потребує певної підготовки, зокрема сформованої етнокультурної компетентності майбутніх учителів, яка передбачає оволодіння системою знань, які дійшли до нас у різних символічно-знакових текстах.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку. В умовах приєднання України до Болонського процесу зростає потреба у фахівцях, здатних побудувати систему нових етнічних зв'язків та національних цінностей, які б найповніше відтворювали панораму розвитку мистецтва та надавали майбутнім педагогам в процесі професійної діяльності можливість самостійного творчого і водночас досконалого оволодіння етнокультурними знаннями.

Література

1. Василювич Г. П. Вступ до філософії: Навч. посібник. – Львів: Норма, 2001. – 216 с.
2. Дрячкіа В.І., Савченко Н. С. Розкриваючи естетичні цінності українського народного мистецтва: Книга для вчителя. – Кіровоград: ТОВ «Імекс ЛТД», 2002. – 151 с.
3. Закон України «Про освіту». – К.: Райдуга, 1992. – 67 с.
4. Каган М. С. Морфологія искусства // Основы теории художественной культуры. – СПб.: Лань, 2001. – С. 6-45.
5. Культурологія: українська та зарубіжна культура: Навч. посібник / За ред. М.М. Заковича. – К.: Знання, 2003. – 567 с.
6. Лозко Г. С. Етнологія України: Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект. – К.: АртЕк, 2004. – 304 с.
7. Михайлюк Л. Про співвідношення культурного і художнього // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта: Зб. наук. праць. – Л.: Світ, 2002. – Вип. 5. – С. 355-358.
8. Феномен нації: основи життєдіяльності / За ред. Б. В. Попова, В. О.Ігнатова, М. Т. Степико та ін. – К.: Знання, НАН України, Інститут філософії, 1998. – 262 с.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ

Бодрова Т. О.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Анотація. У статті висвітлено теоретичні та методичні аспекти реалізації мотиваційної складової становлення музично-педагогічних джерел минулого у педагогічних університетах, представлені найбільш ефективні форми і методи навчально-професійної діяльності студентів під час педагогічної практики.

Ключові слова: українська музично-педагогічна спадщина, фахова підготовка, професійна спрямованість, організаційно-методична система.

Аннотация. Бодрова Т. А. Ценностные ориентиры изучения украинского музыкально-педагогического наследия. В статье раскрыты теоретические и методические аспекты реализации мотивационной составляющей изучения музыкально-педагогических источников прошлого в педагогических университетах, представлены наиболее эффективные формы и методы учебно-профессиональной деятельности студентов во время педагогической практики.

Ключевые слова: украинское музыкально-педагогическое наследие, специальная подготовка, профессиональная направленность, организационно-методическая система.

Annotation. Bodrova T. Valuable orientations study of Ukrainian musical-pedagogic heritage. The article covers theoretical and methodological aspects of implementation of the motivational component of mastering musical and pedagogical sources of the past in pedagogical universities and represents the most effective forms and methods of students' educational and professional activity during the pedagogical practical training.

Key words: Ukrainian musical-pedagogic heritage, job training, professional trend, organizational-methodic system.

Постановка проблеми. Ознакою нашого часу є посилення впливів світових процесів глобалізації й тотальної інтеграції на розвиток культури в Україні. Вони несуть із собою як позитивні цивілізаційні зміни, так і загрозу етнонаціональному буттю людей. У зв'язку з цим постають проблеми збереження і розвитку освітніх та мистецьких традицій народу, переосмислення його педагогічної спадщини. Особливого резонансу названа проблематика набуває в системі вищої освіти у процесі підготовки учителя національної школи. Серед засобів, які має у своєму арсеналі мистецька освіта для формування професійної спрямованості навчання та розвитку національної свідомості студентів, можна виокремити українську музично-педагогічну спадщину (далі скорочено – УМПС). Цей феномен представлений сукупністю джерел музично-освітнього спрямування: творами українських композиторів минулого для дітей, навчально-методичними працями, інструктивними матеріалами з питань музично-виховної роботи.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання ціннісних орієнтирів вивчення музично-педагогічного доробку минулого вирішуються вченими на основі філософських досліджень, пов'язаних із висвітленням таких явищ, як культура, культурна спадщина, традиція і новація, культурно-історичний контекст, культурний досвід (К. Бистрицький, Н. Злобін, В. Іванов, М. Каган, В. Козловський, І. Кон, С. Кримський, О. Лосєв),

наукових праць з питань співвідношення національного та загальнонародського в культурі (Г. В. Ф. Гегель, Й.-Г. Гердер, Л. Гумільов, І. Ляшенко, М. Попович), студювання філософії української національної ідеї (В. Андрущенко, Г. Ващенко, О. Вишневський, О. Забужко). Розгляд УМПС як засобу розвитку мотиваційної сфери особистості майбутнього учителя детермінується необхідністю удосконалення змісту сучасного музичного виховання у світлі ідей нової освітньої парадигми. У науково-педагогічній літературі стверджується думка, що усвідомлення важливої ролі українського мистецтва у вихованні молодого покоління сприяє формуванню у студентів власної системи художньо-педагогічних поглядів і переконань, суттєвим чинником якої є відчуття спадкоємності, причетності до справи збереження, відтворення і розвитку національної культури (О. Овчарук, О. Поясик, С. Процик, Л. Проців, О. Ростовський, О. Цвігун).

Метою статті є окреслення аксіологічних основ підготовки майбутніх учителів музики до використання УМПС у практичній діяльності.

Результати дослідження. Оскільки УМПС являє собою одну з форм існування національного культурно-педагогічного простору, методологічним «ключем» до розкриття художньо-педагогічної цінності джерел, професійної спрямованості їх опанування виступають положення теорії культури, освіти, прогресивні національні ідеї, як от: принципи культурологічної теорії та практики, філософія національного й загальнонародського, теорії герменевтики та професійно-контекстного навчання.

Аналіз філософських та педагогічних джерел, що висвітлюють теоретико-методологічні основи підготовки майбутніх учителів музики у вищій школі, дає підстави для розгляду музично-педагогічної спадщини з позиції цілісності, принципів культуротворчої діяльності людей, що

знаходить вираження в актуальному сьогодні культурологічному підході (Ю. Афанасьєв, С. Аверинцев, Л. Баткін, Н. Злобін, В. Розін, О. Шевнюк, О. Щолокова). З використанням такого підходу у студентів формується ціннісне бачення світу у всій його різноманітності й нестандартності.

Спадщина як цілісний вираз культурних проявів народу та окремої людини, що відбиває всю повноту його здібностей і потреб, на думку В. Розіна, об'єднує не окремі ознаки нації, а інтегративні [5]. В той же час, у своїй конкретності вона існує як самостійний матеріальний або чуттєвий об'єкт (книга, музичний твір, певна традиція тощо), виявляючи в кожному прояві свою цілісність через сутність (сенси, символи, фактор часу). Увага саме до культурно-історичних аспектів музично-педагогічних явищ відкриває студентам перспективу дослідження шляхів функціонування джерел за системою координат «минуле – сучасне – майбутнє» у співвідношенні актуального і ретроспективного, традиційного та інноваційного.

Для того, щоб успішно діяти в культурно-освітньому просторі, майбутній вчитель має стати суб'єктом культури, активно оволодіваючи багатством художніх та педагогічних цінностей нації та людства, вибираючи із змісту спадщини явища, що необхідні особисто йому для професійного становлення. Студент, здатний будувати свою педагогічну діяльність на основі власного суб'єктивного досвіду (музично-виконавського, педагогічного, життєвого), може сподіватись на те, що стане не тільки споживачем, але й творцем культури, в тому числі музично-педагогічної.

Не менш важлива особливість культурологічного підходу в опануванні джерел минулого – гуманітарна проблематизація матеріалу (В. Розін), яка передбачає проблемне розуміння культурних явищ, вироблення певного ставлення до них. Використання проблемності як методу діяльності характеризується зростанням ролі рефлексії,

знаходженням нових засобів вирішення педагогічних завдань, критичним аналізом власних дій, вмінням будувати діалогічні відносини та йти на компроміси. Виходячи з цього, складовими аналітичних дій студентів є конкретизація ретроспективного, актуального та перспективного значення джерел, визначення їх художньо-педагогічної цінності.

Суттєвим при культурологічному підході є ставлення до проблеми співвідношення загальнолюдського та національного, теза про те, що неповторність й привабливість національної культури можна оцінити тільки через її інтеграцію в систему координат культури загальнолюдської (Г. Гачев, І. Ляшенко, М. Попович). Науковці стверджують, що національна культура не буває абсолютно замкненою, так само, як і всесвітня культура не існує поза культурою народів, що складають людство. Кожен народ вносить свої неповторні надбання до скарбниці загальнолюдської цивілізації. Так, М. Попович стверджує: «Вселюдське яскраво виступає там, де культура творить своє, специфічне. І якщо воно – справжній здобуток культури, а не підробка, не повторення, то рано чи пізно цей продукт творчості нації стає надбанням інших, оцінюється як національний внесок у міжнародний культурний фонд» [4, 61]. З огляду на це, у фаховій підготовці майбутніх учителів музики все більш актуалізується проблема формування ставлення студентів до спадщини як чинника національного відродження в контексті вітчизняної та загальнолюдської культури.

Щодо розуміння української музично-педагогічної спадщини як засобу патріотичного виховання молоді, звернімося до філософського аналізу української національної ідеї. Вона була і залишається основою тих інтенсивних культурних процесів, котрими український народ завжди намагався об'єктивувати суверенітет свого духовного буття. Педагогічна інтерпретація філософських засад української національної ідеї полягає в створенні концепції національного виховання і втіленні її в життя через

формування етнічної самосвідомості молоді. Наука доводить, що справжнє виховання є глибоко національним за сутністю, змістом, характером та історичним покликанням. Закономірно, що різні ознаки, якості людей в залежності від їх національності бажано формувати не уніфікованими для всіх народів методами, а засобами, що виробилися у кожній нації протягом століть і є невід'ємною складовою її самобутньої матеріальної та духовної культури (Г. Ващенко, О. Вишневський, К. Ушинський). Українська національна ідея, закладена у могутньому виховному потенціалі української музично-педагогічної спадщини, приваблює молодь своєю демократичною музичною формою – яскравими піснями, образними інструментальними творами, різнобарвними народними іграми. Тому формування у майбутніх учителів бажання вивчати музично-педагогічні джерела минулого, передавати свої знання дітям є необхідною умовою збереження й плекання української національної ідеї, такої необхідної для самоствердження народу.

В час повернення в музичну педагогіку забутих імен та переоцінки професійних вартостей постає проблема розуміння і адекватної інтерпретації музично-педагогічних явищ минулого. Філософське вчення про інтерпретацію, втілене в теорії герменевтики та рецептивної естетики, стало підґрунтям розкриття ефективних засобів опанування УМПС. У створенні моделей контекстного вивчення музично-педагогічного доробку були використані такі положення цієї науки: будь-яку частину тексту можна зрозуміти тільки у контексті цілого; для розуміння тексту потрібно знання традиції та усього попереднього досвіду розуміння; мета інтерпретації тексту – забезпечення його адекватного впливу, реалізація смислу (Х.-Г. Гадамер) [3].

З огляду на те, що УМПС досліджується як засіб фахової підготовки та професійної діяльності майбутніх учителів музики, ми можемо говорити про професійний контекст її вивчення. *Професійним контекстом* (у

педагогічному тлумаченні) ми називасмо певне середовище, в якому набуває педагогічної спрямованості особистість майбутнього вчителя та його навчальна діяльність. Концепція контекстного навчання, розроблена А. Вербицьким, його однодумцями та послідовниками, орієнтує учасників педагогічного процесу на активну діяльність, засобами якої можна вирішувати досить складні завдання професійної підготовки фахівців, а саме: формувати у студентів не тільки пізнавальні, але й професійні мотиви та інтереси; розвивати системне мислення майбутнього спеціаліста, що включає цілісне бачення світу та своєї ролі у суспільстві; виховувати відповідальність, позитивне ставлення до учительської професії; формувати вміння володіти методами моделювання своєї діяльності [2, 205]. Якостей професійного контексту набуває і робота студентів над освоєнням музично-педагогічних джерел, де УМПС розглядається: як предмет навчальної діяльності студентів (етап вивчення); як засіб їх практичних дій (етап безпосередньої взаємодії з учнями на матеріалі спадщини). Залучаючись до таких форм фахової підготовки, як лекція, практичні, семінарські та лабораторні заняття, ділові ігри, написання курсової та дипломної робіт, педагогічна практика, науково-дослідна робота, майбутні учителі наближаються до діяльності дійсно професійної. Це дає можливість активно розвивати у студентів професійну спрямованість та творчі якості – самостійність, ініціативність, активність.

Дослідницький задум з вивчення музично-педагогічного доробку минулого автором статті було реалізовано зі студентами, які стали членами *творчої лабораторії «Спадщина»*. Вона являє собою освітньо-виховне середовище підготовки студентів до практичної діяльності засобами УМПС, де поєднуються аудиторні та позааудиторні форми педагогічної взаємодії. В результаті дослідно-експериментальної роботи було доведено, що саме в умовах педагогічної практики відкриваються нові можливості наблизити УМПС до потреб школи, яка, в свою чергу, забезпечить

формування професійної спрямованості вивчення джерел спадщини. В той же час, у процесі педагогічної практики контекстне навчання мало стимулюючий вплив на формування пізнавальної та творчої активності студентів, ціннісного ставлення не тільки до предмету, що вивчається, але й до професійної діяльності [1].

Розроблена *організаційно-методична система підготовки майбутніх учителів музики до використання УМПС у професійній діяльності* була апробована зі студентами випускних курсів вищих педагогічних навчальних закладів (м. Київ та м. Мелітополь). Експериментальна робота з формування рефлексивно-мотиваційного компонента готовності майбутніх учителів до використання УМПС у професійній діяльності спрямовувалася на розвиток національної свідомості, ціннісного ставлення до музично-педагогічної спадщини та удосконалення особистісно-рефлексивних якостей студентів. Для формування показників готовності за аксіологічним критерієм (мотивація, рефлексія, креативність) ефективними виявилися такі методи, як диспут, проблемна бесіда, дискусія, пошуковий діалог, тренінг, педагогічна гра, аналіз власної педагогічної діяльності, обмін враженнями тощо. Під час засідань лабораторії (VIII семестр) відбувався діалог про вплив здобутків минулих поколінь на сучасну культуру, актуальність УМПС та її виховне значення. Ознайомившись з найбільш популярними джерелами музично-педагогічного доробку, а також з програмами, за якими викладається предмет «Музика» у загальноосвітніх навчальних закладах, студенти переконувалися в тому, що матеріали спадщини можна з успіхом використовувати у музичному вихованні учнів для розвитку їх морально-естетичних якостей, а також як засіб формування знань, музично-виконавських умінь (співати українські пісні, виконувати на дитячих музичних інструментах твори українських композиторів, грати у дитячі народні ігри). Увага зосереджувалася на

вивченні репертуарних збірок для дітей В. Верховинця, В. Косенка, М. Лисенка, Л. Ревуцького, Я. Степового, К. Стеценка.

Наприкінці семестру студентам 4 курсу було запропоновано написати міні-твір на тему «Українська музично-педагогічна спадщина: чи є у неї майбутнє?». Цікавим є те, що роботи написані у стилі роздумів про долю української культури, «реальну небезпеку втратити назавжди» досвід минулих поколінь. Студенти, розмірковуючи над власною роллю у збереженні професійних здобутків минулих поколінь, оперували науковими поняттями, робили висновки. Виступ учасників творчої лабораторії на підсумковій конференції з педагогічної практики «Я – учитель музики національної школи» готувався самостійно і передбачав аналіз здобутків та проблем вивчення і використання УМПС у школі.

У ІХ семестрі експериментальна робота набула більшої складності, насиченості, адже передбачала застосування засобів удосконалення рефлексивних умінь студентів здійснювати самоаналіз власної поведінки. Під час лабораторно-практичних занять, ділових ігор закріплювалася методика залучення учнів 5-8 класів до різних видів музичної діяльності на уроці та в позаурочний час. Студенти знайомилися з творами В. Барвінського, Д. Січинського, М. Скорульського, І. Шамо, Ф. Якименка у якості додаткового музично-виховного матеріалу.

Важливого значення набули педагогічні завдання для усвідомлення студентом себе як особистості, власних творчих можливостей, осмислення морально-естетичних цінностей, мотивації дій, а також формування умінь самоаналізу, самооцінки, самокоригування та саморозвитку. Так, дискусія «Моя художньо-естетична позиція» спрямована на аналіз власних музично-естетичних інтересів, ціннісних орієнтацій, на розвиток умінь естетичного сприйняття та художньо-педагогічної комунікації. Студенти повинні були знайти відповіді на питання «В чому полягають мої художні та музичні інтереси?», «Як я ставлюся до української музики?», «Що мене

приваблює у сучасній музиці та музиці минулого?», «Що я знаю про УМПС?», «Чи входить українська музично-педагогічна спадщина у сферу моїх художніх та професійних інтересів?», «Чи можу я яскраво й цікаво розповісти учням про УМПС?» Дискусія розгорталася у напрямку самопізнання, оцінки емоційно-ціннісного ставлення до явищ українського музичного мистецтва та окремих персоналій в музичній педагогіці.

Розвиваючи здібності до рефлексії, студенти усвідомлювали необхідність навчити рефлексивним діям своїх учнів. З цією метою вони дискутували як краще й ефективніше формувати у школярів названі якості, апробовуючи варіанти завдань: «Прослухай музику і скажи, чим вона тебе захопила», «Заспівай пісню й скажи, чи міг би ти це зробити краще і яким чином», «Оціни гру на музичних інструментах своїх товаришів».

Ділові ігри як моделі змістовної дії стали для студентів 5 курсу школою професійного гарту і знайшли своє широке застосування у вирішенні завдань удосконалення фахової підготовки, моделюванні проблемних або конфліктних ситуацій. Суттєва увага приділялася ретельній розробці сценарію гри (методистом або кращим студентом групи), розподілу ролей, роботі над літературою (безпосередньо музично-педагогічними та іншими рекомендованими джерелами). Важливе значення для формування професійної мотивації мало обговорення результатів ділового спілкування: аналіз дій учасників та їх ролей, їх умінь лаконічно та переконливо викладати свої думки, відстоювати свою позицію, толерантність у ставленні до інших точок зору, розуміння своїх та чужих помилок тощо. Так, значний інтерес у студентів викликала педагогічна гра «Твоя проблема», мета якої – допомогти товаришу у вирішенні певних професійних утруднень, що виникали в процесі оволодіння матеріалами. В ході проведення цієї гри з'ясувалося, що не всі студенти вміють власні труднощі формулювати вербально, бояться говорити про них, аби не заробити славу невдах.

Гра «Рецензенти» спрямовує думки і дії студентів на складання й реалізацію моделі уроку з обов'язковим обговоренням його проведення. Студентам подобалося, коли вони розподіляли між собою ролі учителя музики, адміністрації навчального закладу, учнів. Аналіз змодельованого та проведеного уроку представляється кожним учасником гри у вигляді рецензії. В ході обговорення проводиться конкурс на кращого рецензента.

Важливим для студентів 5 курсів у процесі проходження педагогічної практики стало проведення *нестандартних уроків музики*. Маючи можливість самостійного вибору тематики, форм і методів роботи, студенти найбільш яскраво провели наступні уроки: урок-лекція «Цікаві сторінки життя українських композиторів», лекція-бесіда «Зимові свята українців» (5 клас); урок-екскурсія «У музеї М. Лисенка», урок-дискусія «Чи треба знати пісні свого народу», урок-спектакль «Українські вечорниці» (6 клас); урок-вікторина «Перевіримо свої знання з української музики» (7 клас); урок-диспут «Мій улюблений твір українського композитора» (8 клас).

Висновки та подальший напрямок досліджень. Таким чином, мотиваційні аспекти оволодіння студентами українською музично-педагогічною спадщиною (формування професійної спрямованості, ціннісного ставлення майбутніх учителів музики до УМПС як засобу практичної діяльності, умінь рефлексивно-творчих дій) були реалізовані автором на основі розробленої організаційно-методичної системи. Завдяки диференціації навчання студенти мали можливість задовольнити власні художні й естетичні інтереси, потреби та здібності. Індивідуалізація навчання забезпечувалася методами розвитку індивідуальних потребностей кожного учасника педагогічної взаємодії через створення умов, за яких студент міг би свідомо впливати на власне навчання, добираючи найбільш оптимальні форми й методи роботи. Самостійність виконання педагогічних завдань передбачала реалізацію власної

студентської ініціативи, прогнозування та проектування діяльності, чітку організацію та проведення музично-виховної роботи, її аналіз та оцінку. Демократичні засади взаємодії сприяли розвитку толерантних, чуйних, доброзичливих відносин між учасниками педагогічного процесу.

Література

1. Бодрова Т. О. Використання української музично-педагогічної спадщини у процесі педпрактики студентів: Методичні рекомендації. Навчальна програма. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – 46 с.
2. Вербицкий А. О. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М.: Высшая школа, 1991. – 207 с.
3. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: основы философской герменевтики. – М.: Просвещение, 1986. – 707 с.
4. Попович М. В. Національна культура та культура нації. – К.: Знання, 1991. – 64 с.
5. Розин В. М. Введение в культурологию. – М.: Международная педагогическая академия, 1994. – 104 с.

ПОЛІХУДОЖНЯ СПРЯМОВАНІСТЬ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО БАЛЕТУ

Бузова О. Д.

Бердянський державний педагогічний університет

Анотація. У статті автор розглядає проблему поліхудожнього виховання майбутніх вчителів музики, удосконалення процесу цілісного усвідомлення художніх особливостей синтетичного жанру – балету. Пропонуються методичні рекомендації щодо реалізації поліхудожнього підходу у процесі розгляду балету М. Скорульського «Лісова пісня».

Ключові слова: поліхудожнє виховання, синтез мистецтв, балет.

Аннотация. Бузова О. Д. Полихудожественная направленность воспитания будущих учителей музыки средствами украинского балета. В статье автор рассматривает проблему полихудожественного воспитания будущих учителей музыки, совершенствования процесса целостного осознания художественных особенностей синтетического жанра – балета. Предлагаются методические рекомендации к реализации полихудожественного подхода в процессе рассмотрения балета М. Скорульского «Лесная песня».

Ключевые слова: полихудожественное воспитание, синтез искусств, балет.

Annotation. Buzova O. A polyart orientation of education of the future teachers of music means of the Ukrainian ballet. In the article an author examines the problem of polyart education of future music, perfection of process of integral awareness of artistic features of synthetic genre – ballet masters. Methodical recommendations to realization of polyart approach in the process of consideration of ballet «Forest song» of M. Skorulskyj are offered.

Key words: polyart education, synthesis of arts, ballet.

Постановка проблеми. Поліхудожнє виховання майбутніх вчителів музики у вищих педагогічних закладах України вимагає надання цьому питанню належного місця у навчальному процесі. Не випадково у державній національній програмі розвитку освіти у XXI ст. наголошується, що в сучасних умовах школа має об'єктивно виступати ведучим фактором